

การสังเคราะห์มาตรฐานการศึกษาและแนวทางการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของ โรงเรียนนอกระบบ*

A SYNTHESIS OF EDUCATIONAL STANDARDS AND GUIDELINES FOR DEVELOPING BEST PRACTICES IN NON-FORMAL SCHOOLS

ศรัญญา รณศิริ¹, สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล², วีระศักดิ์ ทังสุวรรณ³

Saranya Ronsiri¹, Suwithida Charungkiatikul², Teerasak Thangsuwan³

¹คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Faculty of Education, Ramkhamhaeng University, Bangkok, Thailand

²คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

³นักวิชาการอิสระ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

³Independent scholar, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: saranya.ron@gmail.com

*Tel: 096-951-2814

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบ และ 2) สังเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ จำแนกตามประเภทสถานศึกษาและมิติคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์เชิงระบบ กลุ่มตัวอย่างเป็นรายงานผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ 22 แห่ง ได้มาจากกลุ่มที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ 12 แห่ง และกลุ่มที่เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ให้ครอบคลุมทุกประเภทอีก 10 แห่ง เครื่องมือคือแบบวิเคราะห์เนื้อหาและกรอบการสังเคราะห์วรรณกรรมที่ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เปรียบเทียบ และการสังเคราะห์เชิงระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศต้องเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ มีหลักฐานความสำเร็จที่ตรวจสอบได้ และบันทึกเผยแพร่อย่างเป็นระบบ ภายใต้มาตรฐานการศึกษาโรงเรียนนอกระบบ พ.ศ. 2562 และหลักเกณฑ์การประเมินที่ สช. ประกาศใช้ และ 2) แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศมีความหลากหลายตามบริบท โดยประเภทวิชาชีพมีสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 31.8) และจำแนกตามมาตรฐานได้เป็น 2 ด้านหลัก คือ ด้านการบริหารจัดการ (ร้อยละ 36.4) และด้านการจัดการเรียนการสอน (ร้อยละ 27.3) ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพเป็นเป้าหมายร่วมกัน ผลการสังเคราะห์นำไปสู่รูปแบบเชิงระบบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการตามวงจร PDCA และผลลัพธ์คือคุณภาพผู้เรียน โดยมีปัจจัยความสำเร็จ 5 ประการเป็นกลไกขับเคลื่อน สามารถใช้เป็นแนวทางให้ผู้บริหารและครูนำไปเทียบเคียง (Benchmarking) และต่อยอดจัดทำแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของสถานศึกษาตนเองได้

คำสำคัญ: มาตรฐานการศึกษา, แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ, โรงเรียนนอกระบบ, การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

Abstract

This research aimed to 1) examine the concepts and theories related to best practices in non-formal schools; and 2) synthesize the characteristics and patterns of best practices, classified by school type and quality dimensions according to educational standards. Qualitative research design was employed through three approaches: systematic literature review, content analysis, and systematic synthesis. The sample comprised best-practice reports from 22 non-formal schools, drawn from 12 officially recognized award-winning schools and 10 additional schools selected by purposive sampling to cover all school types. The instruments were a content-analysis form and a literature-synthesis framework, both examined for quality by experts. Data was analyzed through descriptive, comparative, and systematic-synthesis content analysis. The findings revealed that: (1) best practices must be recognized in academic circles, supported by verifiable evidence, and systematically documented, framed within the 2019 Educational Standards for Non-Formal Schools and the assessment criteria issued by the Office of the Private Education Commission (OPEC); and (2) best practices varied by context, with vocational schools showing the highest proportion (31.8%). Classified by educational standards, they fell into two main aspects-educational management (36.4%) and instruction (27.3%)-sharing the common goal of developing quality learners. The synthesis yielded a systematic model of three components: inputs, a PDCA-based process, and the outcome of learner quality, driven by five key success factors. It can serve as a guideline for administrators and teachers to benchmark and further develop their own institutional best practices.

Keywords: Educational Standards, Best Practices, Non-Formal Schools, Quality Development of Learners

บทนำ

การจัดการศึกษาในประเทศไทยได้ให้การยอมรับความสำคัญของการศึกษานอกระบบมาอย่างต่อเนื่อง โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้วางหลักการ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแกนกลาง ของระบบ การศึกษาไทยและแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย พร้อมทั้งรับรองให้ทั้ง 3 รูปแบบมีสถานะเป็นองค์ประกอบหลักของระบบการศึกษาชาติ อย่างเท่าเทียมกัน (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2563)

โรงเรียนนอกระบบ ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษานอกระบบให้เป็นรูปธรรม โดยมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบอย่างชัดเจน คือ สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างยืดหยุ่น ทั้งในด้านหลักสูตร เวลาเรียน และรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาทักษะเฉพาะด้านในระยะเวลาด้าน ด้วยค่าใช้จ่ายที่เข้าถึงได้ง่าย จึงเป็นทางเลือกสำคัญสำหรับประชาชนทุกกลุ่มวัยและทุกระดับรายได้ ซึ่งสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน พบว่า โรงเรียนนอกระบบมีผลผลิต และผลลัพธ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนา ประเทศทั้งในมิติเศรษฐกิจและสังคมอย่างน้อย 6 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างโอกาส ในการมีงานทำในสาขาอาชีพที่ หลากหลาย 2) การพัฒนาทักษะวิชาชีพเสริม 3) การพัฒนา ความเป็นเลิศทางวิชาการ 4) การนำรายได้เข้า ประเทศ 5) การบริการและช่วยเหลือสังคม และ 6) การพัฒนาทักษะด้าน Soft Skills ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตใน สังคมยุคใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2565) แนวคิดแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) มีรากฐานจากการบริหารจัดการคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และการจัดการความรู้ในองค์กร ซึ่งเน้นการถอด

บทเรียนความสำเร็จที่ตรวจสอบได้และเผยแพร่ให้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์, 2563) สอดคล้องกับงานวิจัยที่ยืนยันว่าภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องตามวงจร PDCA เป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จ (สรินนา โชติพนัส, 2566); (สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ, 2568) แนวคิดเหล่านี้ เป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบในการวิจัยครั้งนี้

ปัจจุบันโรงเรียนนอกระบบมีจำนวนทั้งสิ้น 5,288 แห่งทั่วประเทศ กระจายอยู่ในกรุงเทพมหานคร 1,541 แห่ง และในภูมิภาค 3,747 แห่ง โดยแบ่งเป็นโรงเรียนประเภทศิลปะและกีฬา จำนวน 637 แห่ง โรงเรียนประเภทวิชาชีพ จำนวน 2,146 แห่ง โรงเรียนประเภทกวดวิชา จำนวน 405 แห่ง โรงเรียนประเภทสร้างเสริมทักษะชีวิต จำนวน 1,737 แห่ง โรงเรียนประเภทสอนศาสนา จำนวน 171 แห่ง และโรงเรียนที่เปิดสอนมากกว่า 1 ประเภท จำนวน 192 แห่ง (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2568ก) และจากผลการประเมินคุณภาพประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ซึ่งครอบคลุมโรงเรียน 5,215 แห่ง พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีเยี่ยม (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2566) สะท้อนว่าโรงเรียนนอกระบบมีศักยภาพและผลงานที่มีคุณภาพจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม แม้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนกำหนดมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนนอกระบบ และมีระบบการประเมินคุณภาพที่ชัดเจน ทั้งยังได้ประกาศใช้หลักเกณฑ์การประเมินแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ไว้แล้ว แต่ยังขาดการศึกษาที่สังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อถอดบทเรียนและจัดทำแนวทางให้โรงเรียนนอกระบบทั่วประเทศสามารถนำไปเทียบเคียงและพัฒนาผลงานของสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ซ่องว่างดังกล่าวคือสภาพปัญหาสำคัญของกลุ่มโรงเรียนนอกระบบที่ยังไม่มีต้นแบบหรือกรอบแนวทางที่สังเคราะห์ไว้ให้ใช้อ้างอิงร่วมกัน บทความวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของ โรงเรียนนอกระบบตามมาตรฐานการศึกษาเพื่อให้ได้กรอบแนวทางการพัฒนาที่โรงเรียนสามารถนำไปใช้ต่อยอดในการจัดทำและนำเสนอผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศต่อหน่วยงานต้นสังกัดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบ
2. เพื่อสังเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบจำแนกตามประเภทและมิติคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 3 แนวทางประกอบกัน ได้แก่ 1) การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) 2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากรายงานและผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ของโรงเรียนนอกระบบและ 3) การสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic Synthesis) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร คือ โรงเรียนนอกระบบสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จำนวน 5,288 แห่ง กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวม 22 แห่ง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ ณ วันที่ 11 เมษายน 2567 จำนวน 12 แห่ง (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2567ข) และกลุ่มที่ 2 โรงเรียนนอกระบบที่คัดเลือกเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทุกประเภทสถานศึกษาอีก 10 แห่ง โดยใช้เกณฑ์ความครบถ้วนของรายงานผลงาน และความครอบคลุมของประเภทโรงเรียน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทโรงเรียน

ประเภทโรงเรียน	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	รวม (แห่ง)
วิชาชีพ	7	5	12
กวดวิชา	4	2	6
ศิลปะและกีฬา	1	1	2
สร้างเสริมทักษะชีวิต	-	1	1
สอนศาสนา	-	1	1
รวม	12	10	22

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Form) สำหรับจำแนกแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศตามมาตรฐานการศึกษา 2 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการจัดการเรียนการสอน และ 2) กรอบการสังเคราะห์วรรณกรรม ครอบคลุมกฎหมาย ระเบียบ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์และจำแนกผลงานอ้างอิงตามหลักเกณฑ์ การประเมินแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนประกาศใช้

ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี มาตรฐานการศึกษา และหลักเกณฑ์การประเมิน เพื่อกำหนดโครงสร้างของเครื่องมือ 2) ยกร่างเครื่องมือ 3) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน คำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้เท่ากับ 1 (เกณฑ์ยอมรับตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป) และ 4) ปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาและทบทวนเอกสาร ระยะที่ 2 รวบรวมและวิเคราะห์ผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ และระยะที่ 3 สังเคราะห์ผลและจัดทำแนวทางการพัฒนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อจำแนกประเภทและลักษณะของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ 2) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อระบุรูปแบบและปัจจัยความสำเร็จ และ 3) การสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic Synthesis) เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศตามมาตรฐานการศึกษา โดยนำเสนอผลด้วยการพรรณนาความ และสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ความถี่และร้อยละ

ผลการวิจัย

การสังเคราะห์มาตรฐานการศึกษาและแนวทางการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบมีผลการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบ

1.1 แนวคิดและนิยามของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) มีรากฐานมาจากแนวคิดการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์ ให้นิยามว่า เป็นวิธีปฏิบัติหรือขั้นตอนการปฏิบัติที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จหรือนำไปสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมายเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการหรือวิชาชีพ และมีหลักฐานของความสำเร็จปรากฏชัดเจน โดยมีการสรุปขั้นตอน ความรู้และประสบการณ์ที่บันทึกเป็นเอกสารและเผยแพร่ให้หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สอดคล้องกับสรินนา โชติพนัส ที่ศึกษา

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารจัดการการศึกษาระดับปฐมวัยในประเทศไทย และพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้แนวปฏิบัติประสบความสำเร็จ (สรินนา โชติพนัส, 2566) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการมีระบบการติดตาม ประเมินผลที่ชัดเจนและต่อเนื่อง (กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์, 2563)

สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ ได้เสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมไว้ ดังนี้ 1) กำหนดกลยุทธ์และแผนงานอย่างมีส่วนร่วม 2) เสริมสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง องค์กร และชุมชน 3) บริหารจัดการด้วยหลักธรรมาภิบาล 4) ทำงานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน 5) น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษา รัชกาลที่ 10 มาใช้ 6) ส่งเสริมสถานศึกษาให้มีความปลอดภัย 7) ยกระดับคุณภาพการศึกษา 8) สร้างความสุขในองค์กร 9) มีการส่งเสริมอิสระในการคิด 10) วางแผนด้วยกระบวนการทำงาน PDCA 11) ดำเนินงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาอย่างเป็นระบบ 12) มีภาวะผู้นำทางวิชาการ 13) จัดการเรียนรู้เชิงรุก 14) ส่งเสริมนวัตกรรมที่เป็นเลิศ 15) พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 16) มีบุคคลที่เป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้ 17) มีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และนโยบายที่ชัดเจน และ 18) มีรูปแบบในการปฏิบัติงาน (สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ, 2568)

โดยแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่แท้จริงต้องเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการหรือวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง มีผลประสบความสำเร็จหรือนำไปสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน มีหลักฐานของความสำเร็จปรากฏชัดเจน สามารถตรวจสอบได้ มีการสรุปขั้นตอนการปฏิบัติงาน องค์ความรู้ และประสบการณ์ที่บันทึกอย่างเป็นระบบ และเผยแพร่ให้หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกสามารถนำไปใช้ประโยชน์และต่อยอดได้ โดยแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศเกิดขึ้นได้จาก 3 แนวทาง ดังนี้ 1) เกิดจากตัวบุคคล ซึ่งมาจากการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์และความริเริ่มสร้างสรรค์ 2) เกิดจากอุปสรรค ที่เป็นแรงกดดันกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาใหม่ ๆ และ 3) เกิดจากแรงบันดาลใจ ที่อยากพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อสร้างประสิทธิภาพที่ดีกว่าเดิม (กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์, 2563)

1.2 มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนนอกระบบและการจำแนกแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

การศึกษานอกระบบได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในฐานะองค์ประกอบหลักของการศึกษาตลอดชีวิตตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ โดยแบ่งโรงเรียนนอกระบบ ออกเป็น 7 ประเภท ตามประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 ได้แก่ ประเภทสอนศาสนา ศิลปะและกีฬา วิชาชีพ กวดวิชา สร้างเสริมทักษะชีวิต ตาติกา และปอเนาะ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2567ก) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ยังศึกษาบทบาทและศักยภาพของโรงเรียนเอกชนนอกระบบต่อการพัฒนาประเทศตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) พบว่ามีผลลัพธ์สำคัญ 6 ด้าน ครอบคลุมการสร้างโอกาสการมีงานทำ การพัฒนาทักษะวิชาชีพเสริมการพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการ การนำรายได้เข้าประเทศ การบริการสังคม และการพัฒนาทักษะ Soft Skills ซึ่งล้วนส่งผลต่อขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของชาติในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2565)

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานการศึกษาโรงเรียนนอกระบบ พ.ศ. 2562 กำหนดมาตรฐาน 3 ด้าน 8 ประเด็นการพิจารณา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 คุณภาพผู้เรียน ได้แก่ ความรู้ความสามารถตามหลักสูตร ทักษะและการประยุกต์ใช้ คุณลักษณะที่ดีสอดคล้องตามหลักสูตร มาตรฐานที่ 2 คุณภาพการบริหารจัดการ ได้แก่ ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานของผู้บริหาร และมาตรฐานที่ 3 คุณภาพการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ความรู้ความสามารถของครู การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม การวัดและประเมินผลผู้เรียน

จากกรอบมาตรฐานดังกล่าว การจำแนกแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้านหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นบทบาทของผู้บริหาร และ 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นบทบาทของครูผู้สอน โดยทั้งสองด้านมีเป้าหมายปลายทางร่วมกันคือ ผู้เรียนมีคุณภาพ การจำแนกในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวทางการคัดเลือก แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของหน่วยงานทางการศึกษา ซึ่งกำหนดให้พิจารณาผลงานใน 2 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการศึกษา (สำหรับผู้บริหาร) และด้านการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (สำหรับครูผู้สอน) (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

1.3 หลักเกณฑ์การประเมินแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่ประกาศใช้

ผลการจำแนกและวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศอาศัยหลักเกณฑ์การประเมินแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบเป็นกรอบอ้างอิงในการวิเคราะห์ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าว เป็นแนวทางที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนประกาศใช้ในปี พ.ศ.2568 ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ 9 ประเด็นการพิจารณา คะแนนรวม 100 คะแนน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2568ข)

ตารางที่ 2 หลักเกณฑ์การประเมินและน้ำหนักคะแนนแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ที่ สช. ประกาศใช้

ที่	องค์ประกอบ	ประเด็นการพิจารณา	น้ำหนัก	คะแนนเต็ม
1	ความสำคัญของแนวปฏิบัติที่นำเสนอ	ที่มาและความสำคัญ	2	10
2	จุดประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน	จุดประสงค์และเป้าหมาย	2	10
3	กระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินงาน	การออกแบบกระบวนการ (PDCA)	2	10
4	ผลการดำเนินงานและประโยชน์ที่ได้รับ	ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน / ประโยชน์ที่ได้รับ	3+3	15+15 = 30
5	ปัจจัยความสำเร็จ	ปัจจัยความสำเร็จ	2	10
6	บทเรียนที่ได้รับ / แนวทางการพัฒนา	บทเรียนที่ได้รับ	2	10
7	การเผยแพร่ / การยอมรับ / รางวัลที่ได้รับ	การเผยแพร่ / การได้รับการยอมรับ / รางวัล	2+2	10+10 = 20
รวม		9 ประเด็น		100 คะแนน

2. การสังเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบจำแนกตามประเภทและมิติคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา

2.1 ลักษณะและรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบ 22 แห่ง เมื่อจำแนกตามประเภทโรงเรียน พบว่าโรงเรียนประเภทวิชาชีพมีสัดส่วนสูงสุด จำนวน 7 แห่ง (ร้อยละ 31.8) รองลงมาคือประเภททวิวิชา 4 แห่ง (ร้อยละ 18.2) และเมื่อจำแนกตามด้านของมาตรฐานการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 2 ด้านหลักที่มุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นเป้าหมายร่วม พบว่าแนวปฏิบัติด้านการบริหารจัดการมีสัดส่วนสูงสุด 8 แห่ง (ร้อยละ 36.4) รองลงมาคือด้านการจัดการเรียนการสอน 6 แห่ง (ร้อยละ 27.3) นอกจากนี้ยังพบผลงานที่มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยตรง 4 แห่ง (ร้อยละ 18.2) และผลงานที่บูรณาการทั้งสองด้านหรือเน้นความร่วมมือระดับนานาชาติ 4 แห่ง (ร้อยละ 18.2) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศจำแนกตามด้านของมาตรฐานการศึกษา

ด้านของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ	จำนวน (แห่ง)	ร้อยละ
ด้านการบริหารจัดการ (ผู้บริหาร)	8	36.4
ด้านการจัดการเรียนการสอน (ผู้สอน)	6	27.3
ผลงานที่มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยตรง	4	18.2
ผลงานที่บูรณาการหลายด้าน/ ความร่วมมือระดับนานาชาติ	4	18.2
รวม	22	100.0

2.2 ปัจจัยเชิงกลยุทธ์สู่ความสำเร็จ

ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่า แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการหลัก ได้แก่

2.2.1 วิสัยทัศน์และภาวะผู้นำของผู้บริหาร โดยผู้บริหารต้องมีทัศนคติที่มุ่งมั่นต่อคุณภาพและเท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาและสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรได้อย่างชัดเจน และผู้บริหารต้องสื่อสารวิสัยทัศน์ให้ทุกคนในองค์กรเห็นภาพเดียวกัน พร้อมทั้งสร้างวัฒนธรรมที่เปิดรับนวัตกรรมใหม่ๆ โดยที่ยังคงรักษาคุณภาพการศึกษาไว้เป็นหัวใจสำคัญ

2.2.2 การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหาร (ระบบจัดการข้อมูลผู้เรียน/การเงิน) และจัดการเรียนการสอน (แพลตฟอร์มการเรียนรู้หรือสื่อการสอนดิจิทัล) อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ไม่มีข้อจำกัด

2.2.3 การสร้างเครือข่ายกับผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ การขยายเครือข่ายช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรความรู้ และมาตรฐานการยอมรับ ทำให้โรงเรียนได้รับความเชื่อมั่นจากผู้ปกครองและชุมชน

2.2.4 การดำเนินงานตามวงจร PDCA อย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีการติดตามตรวจสอบ และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

2.2.5 การมุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ วัดผลได้ มีตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจนและส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียน

อภิปรายผล

การอภิปรายผลนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ ดังนี้

1. ด้านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

ผลการศึกษาชี้ว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบต้องเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ มีหลักฐานความสำเร็จที่ตรวจสอบได้ และบันทึกเผยแพร่อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของกอบวิทย์ พิริยะวัฒน์ (กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์, 2563) และยืนยันโดยสรินนา โชติพนัส (สรินนา โชติพนัส, 2566) ที่พบว่าภาวะผู้นำทางการศึกษามีอิทธิพล โดยตรงต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ อีกทั้งสอดคล้องกับ สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ (สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ, 2568) ที่เน้นการบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาล การจัดการเรียนรู้เชิงรุก และการวางแผนด้วยวงจร PDCA แสดงว่าแนวคิดแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในบริบทโรงเรียนนอกระบบมีฐานทฤษฎีร่วมกับการศึกษาในระบบ แต่มีจุดเน้นเฉพาะที่ความยืดหยุ่นและการตอบสนองผู้เรียนเฉพาะกลุ่ม

2. ด้านลักษณะและรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศจำแนกตามมาตรฐานการศึกษา

ผลการวิจัยที่พบว่าโรงเรียนประเภทวิชาชีพมีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศมากที่สุด (ร้อยละ 31.8) สอดคล้องกับบทบาทหลักของโรงเรียนประเภทนี้ในการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา

เอกชน ระบุว่าโรงเรียนนอกระบบสามารถสร้างผู้มีงานทำในสาขาอาชีพเฉพาะทางได้เกือบร้อยละ 100 ในบางสาขา สอดคล้องกับ SDGs เป้าหมายที่ 4 ด้านการศึกษาคุณภาพ และเป้าหมายที่ 8 ด้านการมีงานทำที่ดี ในขณะเดียวกัน แนวปฏิบัติด้านการบริหาร จัดการมีสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 36.4) (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2565) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนนอกระบบตระหนักว่าคุณภาพการบริหาร เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาโดยรวม สอดคล้องกับ สรินนา โชติพนัส ที่พิสูจน์ว่าภาวะผู้นำทางการศึกษามีอิทธิพลโดยตรงต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน (สรินนา โชติพนัส, 2566)

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศการนำเทคโนโลยีภาพเสมือนจริง (VR) มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ ของโรงเรียนวิชาชีพ (สอนขับรถ) เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะ สะท้อนแนวคิดของกอบวิทย์ พิริยะวัฒน์ ที่อธิบายว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศมักเกิดจากแรงบันดาลใจในการแสวงหานวัตกรรมและการเอาชนะอุปสรรค นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ เช่น การทำ MOU กับโรงเรียนสอนภาษา แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนนอกระบบสามารถยกระดับมาตรฐานสู่ระดับโลกได้สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21 (กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์, 2563)

แนวปฏิบัติส่วนใหญ่แสดง กระบวนการตามวงจร PDCA ตรงกับองค์ประกอบที่ 3 ของหลักเกณฑ์ และการที่หลักเกณฑ์ให้น้ำหนักสูงสุด แก่องค์ประกอบที่ 4 (30 คะแนน) ชี้ว่าการประเมินให้ความสำคัญ กับหลักฐาน เชิงประจักษ์ (Evidence-based Practice) เป็นลำดับแรก สอดคล้องกับข้อเสนอของสรินนา โชติพนัส และศมนพร เรืองสิทธิ์ และคณะ ที่เน้นระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (สรินนา โชติพนัส, 2566); (ศมนพร เรืองสิทธิ์ และคณะ, 2568)

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศส่วนใหญ่แสดงกระบวนการตามวงจร PDCA อย่างชัดเจน ซึ่งตรงกับองค์ประกอบที่ 3 ของหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้ต้องแสดงการออกแบบกระบวนการอย่างเป็นระบบสะท้อนว่าแนวปฏิบัติ เหล่านี้เกิดจากการทำงานอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การที่หลักเกณฑ์ให้น้ำหนัก คะแนนสูงสุด ในองค์ประกอบที่ 4 (ผลการดำเนินงานและประโยชน์ที่ได้รับ 30 คะแนน) ยังชี้ให้เห็นว่าการประเมินให้ความสำคัญกับหลักฐาน เชิงประจักษ์ (Evidence-based Practice) เป็นลำดับแรก ซึ่งแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่วิเคราะห์ปรากฏหลักฐาน ผลลัพธ์ที่วัดได้ในลักษณะเดียวกัน สอดคล้องกับข้อเสนอของสรินนา โชติพนัส ที่เห็นว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศต้องมีระบบการติดตาม ประเมินผลที่ชัดเจนและต่อเนื่อง (สรินนา โชติพนัส, 2566)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ได้สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของโรงเรียนนอกระบบตามมาตรฐานการศึกษา และเสนอแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมและนำไปปฏิบัติได้จริง ผลการวิจัยพบว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศมีความหลากหลายตามบริบทและประเภทของโรงเรียน โดยโรงเรียนประเภทวิชาชีพมีสัดส่วนสูงสุด และเมื่อจำแนกตามมาตรฐานการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้านหลัก คือ ด้านการบริหารจัดการและด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งทั้งสองด้านมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ทั้งนี้แนวปฏิบัติที่ได้รับการยกย่องสะท้อนองค์ประกอบสำคัญของหลักเกณฑ์การประเมินที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนประกาศใช้ และปัจจัยความสำเร็จสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ วิสัยทัศน์ผู้บริหาร นวัตกรรมและเทคโนโลยี เครือข่ายความร่วมมือ วงจร PDCA และการมุ่งผลลัพธ์เป็นรูปธรรม โรงเรียนนอกระบบสามารถนำผลการสังเคราะห์นี้ไปเทียบเคียงและต่อยอดในการจัดทำผลงานแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดต่อไป ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ มีดังนี้ 1) โรงเรียนนอกระบบควรนำหลักเกณฑ์การประเมินไปใช้วิเคราะห์จุดแข็งและโอกาสพัฒนาของตนเอง 2) ควรสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ระหว่างโรงเรียนในพื้นที่เดียวกัน 3) ควรพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการสร้างและบันทึกแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศอย่างเป็นระบบทั้ง ด้านการบริหารจัดการและด้านการจัดการเรียนการสอน 4) ควรสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ ข้อเสนอแนะสำหรับ

การวิจัยในอนาคต มีดังนี้ 1) ควรศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศระหว่างปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนา 2) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขยายผลแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ 3) ควรดำเนินการวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อสะท้อนบริบทที่หลากหลายของโรงเรียนแต่ละประเภท

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานการศึกษาโรงเรียนนอกระบบ พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา, 136 (ตอนพิเศษ 32 ง), 1-10.
- กอบวิทย์ พิริยะวัฒน์. (2563). เอกสารประกอบการบรรยาย: การจัดทำวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice). สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. เรียกใช้เมื่อ 12 พฤษภาคม 2567 จาก <https://www.sw2.ac.th/images/user/sunpaboon/62/vck4/bestprac.pdf>
- สมณพร เรืองสิทธิ์ และคณะ. (2568). แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดราชบุรี. วารสารสังคมศาสตร์วิจัย, 16(1) 143-160.
- สรินนา โชติพนัส. (2566). ถอดรหัสแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารจัดการการศึกษาระดับปฐมวัย ในประเทศไทย. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 13(2), 45-62.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2565). บทบาทและศักยภาพของโรงเรียนเอกชน นอกระบบต่อการพัฒนา ประเทศตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs). นครปฐม: เมตตา พรินติ้ง.
- _____. (2566). รายงานผลการประเมินคุณภาพตามมาตรฐาน การศึกษาของโรงเรียนนอกระบบ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลเจียฮั่ว.
- _____. (2567ก). ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เรื่อง การกำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียนการจัดการเรียนการสอนและหลักสูตร ของโรงเรียนนอกระบบ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558. เรียกใช้เมื่อ 8 ตุลาคม 2568 จาก <https://opec.go.th/group/detail/64>
- _____. (2567ข). ประกาศรายชื่อผลงาน/นวัตกรรมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) โรงเรียนนอกระบบ. เรียกใช้เมื่อ 11 มิถุนายน 2568 จาก <https://opec.go.th/group/detail/105>
- _____. (2568ก). รายงานสถิติโรงเรียนเอกชนประจำปีการศึกษา 2568. เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2569 จาก <https://stat.opec.go.th/viewer?file=/public/storage/flipbook/stat68/stat68.pdf>
- _____. (2568ข). คู่มือหลักเกณฑ์การประเมินแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของโรงเรียนนอกระบบ. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก <https://opec.go.th/news/detail/2227>
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2565). คู่มือดำเนินการคัดเลือกรูปแบบ/วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. เรียกใช้เมื่อ 13 มกราคม 2568 จาก <https://psdg.moe.go.th/องค์ความรู้ที่-7-การขับ/>
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2563). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. เรียกใช้เมื่อ 4 กรกฎาคม 2568 จาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/E/032/T_0029.PDF